

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

JULIANE KOKOTT

της 18ης Δεκεμβρίου 2008¹

I — Εισαγωγή

1. Η παρούσα διαδικασία αφορά την ερμηνεία του άρθρου 27, σημείο 1, της Σύμβασης της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (στο εξής: Σύμβαση των Βρυξελλών)². Αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης είναι η αναγνώριση αγγλικής απόφασεως, που εκδόθηκε μετά τον αποκλεισμό του εναγομένου από τη δίκη επειδή δεν συμμορφώθηκε προς εντολή του δικαστηρίου. Η υπόθεση αυτή παρέχει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να αναπτύξει περισσότερο τις αρχές που διατύπωσε, ιδίως με την απόφαση *Krombach*³, σχετικά με τη δικονομική δημόσια τάξη (*ordre public*).

II — Το νομικό πλαίσιο

2. Το άρθρο 25 της Σύμβασης των Βρυξελλών έχει ως εξής:

«Ως απόφαση, κατά την έννοια της παρούσας Σύμβασης, νοείται κάθε απόφαση εκδιδόμενη από δικαστήριο συμβαλλόμενου κράτους, οποιαδήποτε και αν είναι η ονομασία της, όπως απόφαση, διαταγή, διαταγή εκτέλεσεως, καθώς και ο καθορισμός της δικαστικής δαπάνης από τον γραμματέα.»

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — Σύμβαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 που αφορά τη δικαστική αρμοδιότητα και την εκτέλεση των αποφάσεων σε αστικούς και εμπορικούς τομείς (ΕΕ 1982, L 388, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με τη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978, περί της προσχώρησης του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βορείου Ιρλανδίας (ΕΕ 1982, L 388, σ. 78), με τη Σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982 για την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΕΕ L 388, σ. 1), με τη Σύμβαση της 26ης Μαΐου 1989 για την προσχώρηση του Βασιλείου της Ισπανίας και της Πορτογαλικής Δημοκρατίας (ΕΕ L 285, σ. 1) και με τη Σύμβαση της 29ης Νοεμβρίου 1996 για την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας και του Βασιλείου της Σουηδίας (ΕΕ 1997, C 15, σ. 1). Βλ. και το ενοποιημένο κείμενο της 26ης Ιανουαρίου 1998 (ΕΕ C 27, σ. 1).

3 — Απόφαση της 28ης Μαρτίου 2000, C-7/98 (Συλλογή 2000, σ. I-1935).

3. Το άρθρο 27, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών ορίζει ότι απόφαση δεν αναγνωρίζεται «αν η αναγνώριση αντίκειται στη δημόσια τάξη του κράτους αναγνωρίσεως».

III — Τα πραγματικά περιστατικά, η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

4. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορά την αναγνώριση και εκτέλεση στην Ιταλία μιας αγγλικής αποφάσεως που εκδόθηκε υπέρ των Daimler Chrysler Canada Inc. (στο εξής: Daimler Chrysler) και CIBC Mellon Trust Company (στο εξής: CIBC) κατά του M. Gambazzi.

5. Η αγγλική διαδικασία είχε, όσον αφορά την κύρια δίκη, ως αντικείμενο αξίωση αποζημιώσεως των Daimler Chrysler και CIBC κατά του Marco Gambazzi, Ελβετού υπηκόου διαμένοντος στο Λουγκάνο.

6. Όπως προκύπτει από τα αναφερόμενα στην αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως στοιχεία και από τους ισχυρισμούς των διαδίκων, η αγγλική διαδικασία διεξήχθη, σε γενικές γραμμές, ως εξής.

7. Τον Ιούλιο του 1996, πριν την έναρξη της κύριας δίκης, το αγγλικό δικαστήριο επέβαλε σε βάρος του M. Gambazzi, κατ' αίτηση των Daimler Chrysler και CIBC, ως προσωρινό μέτρο, απαγόρευση διαθέσεως (μέτρο καλού-

μενο «freezing order» ή «Mareva injunction»⁴). Με αυτό το «freezing order» του απαγορεύθηκε η διάθεση των περιουσιακών του στοιχείων, προς τον σκοπό της διασφάλισης της αναγκαστικής εκτελέσεως της εκδοθησομένης αποφάσεως.

8. Στις 26 Φεβρουαρίου 1997 το δικαστήριο εξέδωσε, κατόπιν σχετικού αιτήματος των Daimler Chrysler και CIBC, σε τροποποιημένη μορφή «freezing order», συμπληρωμένη πλέον με εντολές που υποχρέωναν τον M. Gambazzi να κοινοποιήσει πληροφορίες σχετικές με τα περιουσιακά του στοιχεία και να προσκομίσει συγκεκριμένα έγγραφα που αφορούσαν και την κύρια δίκη (disclosure orders).

9. Ο M. Gambazzi δεν συμμορφώθηκε ή, σε κάθε περίπτωση, δεν συμμορφώθηκε πλήρως προς τις υποχρεώσεις που του επέβαλαν τα «disclosure orders». Κατόπιν αυτού, το αγγλικό δικαστήριο εξέδωσε, κατόπιν αιτήματος των Daimler Chrysler και CIBC, μια περαιτέρω διαταγή (unless order). Με αυτή γνωστοποιήθηκε στον M. Gambazzi ότι οι αμυντικοί του ισχυρισμοί στην κύρια δίκη δεν επρόκειτο να ληφθούν υπόψη και επρόκειτο να απαγορευθεί η περαιτέρω συμμετοχή του στη διαδικασία, εάν δεν συμμορφωνόταν, εντός συγκεκριμένης προθεσμίας, προς τις υποχρεώσεις κοινοποιήσεως των ζητούμενων πληροφοριών.

4 — Θεσμός του δικονομικού δικαίου που αναπτύχθηκε νομολογιακά και έχει πλέον καθιερωθεί στα Civil Procedure Rules 1998, Rule 25.1(1), στοιχείο στ': «Το δικαστήριο μπορεί να διατάξει τα ακόλουθα προσωρινά μέτρα [...] στ) διαταγή (καλούμενη "freezing injunction") — (i) που απαγορεύει στον διάδικο να απομακρύνει από την περιφέρεια δικαιοδοσίας του δικαστηρίου περιουσιακά στοιχεία ευρισκόμενα εντός αυτής ή (ii) που απαγορεύει στον διάδικο κάθε διάθεση περιουσιακού στοιχείου, είτε αυτό ευρίσκεται εντός της περιφέρειας δικαιοδοσίας του δικαστηρίου είτε όχι».

10. Ο Μ. Gambazzi άσκησε, χωρίς επιτυχία, διάφορα ένδικα βοηθήματα κατά των «freezing order», «disclosure order» και «unless order».

11. Ακόμη και μετά την έκδοση νέου «unless order», δεν συμμορφώθηκε πλήρως, εντός της ταχθείσας προθεσμίας, προς τις υποχρεώσεις που του επιβλήθηκαν. Το αγγλικό δικαστήριο θεώρησε ότι αυτό αποτελούσε «contempt of Court» (περιφρόνηση προς το δικαστήριο) και τον απέκλεισε –όπως του είχε αναγγελθεί με τα «unless orders»– από τη διαδικασία (debarment).

12. Κατόπιν αυτού, ο Μ. Gambazzi αντιμετώπιστηκε στην κύρια δίκη ως ερημοδικήσας εναγόμενος. Το High Court of Justice (Αγγλίας και Ουαλίας), Chancery Division, τον υποχρέωσε με ερήμην απόφαση (default judgment) της 10ης Δεκεμβρίου 1998, που συμπληρώθηκε με διάταξη της 17ης Μαρτίου 1999, να καταβάλει στις Daimler Chrysler και CIBC την αγωγική απαίτηση ύψους 169 752 058 και 71 595 530 δολαρίων Καναδά (CAD), πλέον 129 974 770 δολαρίων ΗΠΑ (USD).

13. Οι Daimler Chrysler και CIBC επιδιώκουν την εκτέλεση της απόφασεως αυτής στην Ιταλία. Με διάταξη της 17ης Δεκεμβρίου 2004, το Corte d'appello di Milano (εφετείο του Μιλάνου) κήρυξε εκτελεστές την αγγλική απόφαση και τη διάταξη με την οποία ο Μ. Gambazzi υποχρεώθηκε σε πληρωμή. Ο Μ. Gambazzi άσκησε ένδικο μέσο κατά της διατάξεως αυτής.

14. Το επιληφθέν του ενδίκου μέσου Corte d'appello di Milano, με διάταξη της 27ης Ιουνίου 2007, ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα, ζητώντας την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως:

«Μπορεί το δικαστήριο του κράτους στο οποίο έχει υποβληθεί αίτηση κήρυξης της εκτελεστότητας να λαμβάνει υπόψη, βάσει της ρήτρας του άρθρου 27, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών περί δημόσιας τάξης, το γεγονός ότι το δικαστήριο του κράτους που εξέδωσε την απόφαση της οποίας ζητείται η εκτέλεση στέρησε από τον μη ερημοδικήσαντα ηττηθέντα διάδικο, εκδίδοντας πράξη για τον αποκλεισμό του από τη δίκη (debarment) υπό τις ανωτέρω περιγραφόμενες περιστάσεις, τη δυνατότητα διατύπωσης οποιουδήποτε αμυντικού ισχυρισμού; Ή μήπως η ερμηνεία της εν λόγω διατάξης, σε συνδυασμό με τις αρχές που συνάγονται από τα άρθρα 26 επ. της Σύμβασης για την αμοιβαία αναγνώριση και εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων στον κοινοτικό χώρο, εμποδίζει το εθνικό δικαστήριο να θεωρήσει ότι προσβάλλει τη δημόσια τάξη, υπό την έννοια του άρθρου 27, σημείο 1, η διεξαγωγή δίκης σε αστική υπόθεση στην οποία ο ένας από τους διαδίκους δεν μπόρεσε να ασκήσει το δικαίωμά του άμυνας, επειδή το δικαστήριο εξέδωσε πράξη για τον αποκλεισμό του από τη δίκη λόγω του ότι ο διάδικος αυτός δεν συμμορφώθηκε με εντολή του;»

15. Στη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου υπέβαλαν έγγραφες παρατηρήσεις και ανέπτυξαν προφορικά τις απόψεις τους οι

διάδικοι της κύριας δίκης, η Ελληνική και η Ιταλική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

IV — Εκτίμηση

16. Τα δύο προδικαστικά ερωτήματα μπορούν να εξεταστούν από κοινού. Με αυτά διατυπώνονται διάφορες πτυχές του ερωτήματος κατά πόσον μπορεί το δικαστήριο του κράτους στο οποίο υποβάλλεται η αίτηση, επικαλούμενο τη δημόσια τάξη, να αρνηθεί να αναγνωρίσει απόφαση επί αστικής υποθέσεως που εκδόθηκε κατόπιν αποκλεισμού του εναγομένου από τη δίκη, λόγω μη συμμορφώσεώς του προς εντολή του δικαστηρίου. Κατά συνέπεια, θα πρέπει ακολούθως να εξεταστούν οι προϋποθέσεις του άρθρου 27, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών.

17. Οι εφαρμοστέες εν προκειμένω ρυθμίσεις της Σύμβασης των Βρυξελλών έχουν, βέβαια, εν τω μεταξύ αντικατασταθεί από τον κανονισμό (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις⁵. Οι παρατηρήσεις όμως που ακολουθούν διατηρούν την ισχύ τους και για το ισχύον πλέον νομικό καθεστώς, δεδομένου ότι το άρθρο 27, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών αντικαταστάθηκε από την παρεμφερή διάταξη του άρθρου 34, σημείο 1, του κανονισμού 44/2001.

5 — ΕΕ L 12, σ. 1.

18. Πρώτον πρέπει να διευκρινιστεί το προκριματικό ερώτημα κατά πόσον η επίδικη απόφαση του αγγλικού δικαστηρίου αποτελεί απόφαση που καλύπτεται από τη Σύμβαση των Βρυξελλών. Πράγματι, εάν η απόφαση αυτή δεν αποτελεί απόφαση κατά την έννοια του άρθρου 25 της Σύμβασης, που πρέπει, κατ' αρχήν, σύμφωνα με το άρθρο 26 της Σύμβασης, να αναγνωρίζεται, δεν τίθεται καν θέμα ως προς το κατά πόσον είναι, κατ' εξαίρεση, δυνατή η άρνηση της αναγνωρίσεως σύμφωνα με το άρθρο 27.

19. Το αιτούν δικαστήριο δεν έθεσε, βέβαια, ρητώς ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 25 της Σύμβασης των Βρυξελλών, εναπόκειται όμως στο Δικαστήριο, στο πλαίσιο της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως του άρθρου 234 ΕΚ, να δώσει στο εθνικό δικαστήριο μια χρήσιμη απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα επιλύσεως της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί⁶. Στην προκειμένη όμως περίπτωση, η χρήσιμη απάντηση περιλαμβάνει και τη διευκρίνιση του προκριματικού αυτού ζητήματος.

A — Απόφαση κατά την έννοια του άρθρου 25 της Σύμβασης των Βρυξελλών

20. Σύμφωνα με το άρθρο 25 της Σύμβασης των Βρυξελλών, ως απόφαση νοείται κάθε

6 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 28ης Νοεμβρίου 2000, C-88/99, Roquette Frères (Συλλογή 2000, σ. I-10465, σκέψη 18), της 20ής Μαΐου 2003, C-469/00, Ravil (Συλλογή 2003, σ. I-5053, σκέψη 27), της 4ης Μαΐου 2006, C-286/05, Haug (Συλλογή 2006, σ. I-4121, σκέψη 17), της 4ης Οκτωβρίου 2007, C-429/05, Rampion και Godard (Συλλογή 2007, σ. I-8017, σκέψη 27), και της 13ης Μαρτίου 2008, C-383/06 έως C-385/06, Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening (Συλλογή 2008, σ. I-1561, σκέψη 42).

απόφαση εκδιδόμενη από δικαστήριο συμβαλλόμενου κράτους, ασχέτως της ονομασίας της, όπως απόφαση, διαταγή, διαταγή εκτελέσεως, καθώς και ο καθορισμός της δικαστικής δαπάνης από τον γραμματέα.

21. Ο Μ. Gambazzi υποστηρίζει ότι η απόφαση του αγγλικού δικαστηρίου δεν αποτελεί απόφαση υπό την έννοια αυτή, διότι δεν εκδόθηκε σε κατ' αντιμωλία διαδικασία, λόγω της ερημοδικίας του.

22. Αυτή όμως η ένσταση δεν ευσταθεί. Το Δικαστήριο έχει βέβαια κρίνει, σε σχέση με μέτρα προσωρινής δικαστικής προστασίας, ότι το άρθρο 25 της Σύμβασης των Βρυξελλών απαιτεί την κατ' αντιμωλία διαδικασία. Έχει κρίνει πάντως ότι αρκεί η διαδικασία που προηγήθηκε της εκδόσεως της αποφάσεως να είναι διαμορφωμένη ως κατ' αντιμωλία διαδικασία, προβλέπουσα, κατ' αρχήν, την έκδοση κατ' αντιμωλία αποφάσεως⁷. Εφόσον η απόφαση έχει εκδοθεί στο πλαίσιο τέτοιας κατ' αντιμωλία διαμορφωμένης διαδικασίας, εμπίπτει στο άρθρο 25 της Σύμβασης των Βρυξελλών, ακόμη και εάν η διαδικασία στη συγκεκριμένη περίπτωση παραμένει μονομερής, π.χ. λόγω ερημοδικίας ενός διαδίκου. Και τούτο διότι η συγκεκριμένη εξέλιξη της διαδικασίας δεν επηρεάζει τον κατ' αντιμωλία χαρακτήρα της διαδικασίας.

23. Κατά συνέπεια, οι ερήμην αποφάσεις αποτελούν αναμφίβολα αποφάσεις υπό την έννοια του άρθρου 25 της Σύμβασης των Βρυξελλών, διότι εκδίδονται στο πλαίσιο διαδικασιών που, κατ' αρχήν, έχουν διαμορφωθεί ως κατ' αντιμωλία διαδικασίες. Το γεγονός ότι η Σύμβαση των Βρυξελλών θεωρεί τις ερήμην αποφάσεις ως αποφάσεις υπό την έννοια του άρθρου 25 της Σύμβασης συνάγεται, εξάλλου, και από την ειδική ρύθμιση του άρθρου 27, σημείο 2, που προβλέπει ειδικό λόγο αρνήσεως της αναγνωρίσεως ερήμην αποφάσεων.

24. Η επίδικη απόφαση του αγγλικού δικαστηρίου εκδόθηκε ως ερήμην απόφαση στο πλαίσιο μιας αστικής διαφοράς, η οποία ήταν, κατ' αρχήν, διαμορφωμένη ως κατ' αντιμωλία διαδικασία. Στο μέτρο αυτό, πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 25 της Σύμβασης των Βρυξελλών. Το γεγονός ότι πρόκειται για μια άτυπη μορφή δικαστικώς προκληθείσας ερημοδικίας δεν μεταβάλλει τον χαρακτηρισμό της αποφάσεως, διότι δεν μεταβάλλει τον χαρακτήρα της διαδικασίας που ήταν, κατ' αρχήν, διαμορφωμένη ως κατ' αντιμωλία διαδικασία. Το γεγονός ότι εν προκειμένω η ερημοδικία επιβλήθηκε στον εναγόμενο μπορεί, αντίθετα, να έχει σημασία μόνο στο πλαίσιο του άρθρου 27, σημείο 1, της εν λόγω Σύμβασης.

25. Ο χαρακτηρισμός όμως της επίδικης αποφάσεως ως αποφάσεως υπό την έννοια του άρθρου 25 της Σύμβασης των Βρυξελλών θα μπορούσε να αμφισβητηθεί και για έναν

7 — Απόφαση της 21ης Μαΐου 1980, 125/79, Denilauler (Συλλογή τόμος 1980/II, σ. 149, σκέψη 13).

επιπλέον λόγο. Υποστηρίζεται από μερίδα της θεωρίας ότι, γενικώς, δεν είναι δυνατό να δοθεί ο χαρακτηρισμός αυτός στις αγγλικές ερήμην αποφάσεις⁸. Επισημαίνεται, σχετικώς, ότι στην περίπτωση της default judgment ο δικαστής ουδόλως εξετάζει, προ της εκδόσεως της απόφασεως, το νόμο βάσιμο της αγωγής. Ο δικαστικός έλεγχος του νόμου βασιμίου είναι όμως απαραίτητος, για να μπορεί να γίνει λόγος για απόφαση υπό την έννοια του άρθρου 25. Η άποψη αυτή στηρίζεται στη νομολογία του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως Solo Kleinmotoren⁹.

26. Κατά την άποψή μου όμως, η απόφαση Solo Kleinmotoren δεν οδηγεί αναγκαστικά στο συμπέρασμα αυτό. Στην απόφαση αυτή, το Δικαστήριο αναφέρει ως προϋπόθεση για την ύπαρξη αποφάσεως, υπό την έννοια της Σύμβασης των Βρυξελλών, την έκδοση της αποφάσεως από δικαιοδοτικό όργανο συμβαλλομένου κράτους «που έχει αποφανθεί κυριαρχικώς επί ορισμένων από τα επίμαχα μεταξύ των διαδίκων σημεία»¹⁰. Ο συμβιβασμός, που απλώς πρωτοκολλάται στο δικαστήριο, δεν πληροί την προϋπόθεση αυτή, διότι έχει πρωτίστως συμβατικό χαρακτήρα και, συνεπώς, το περιεχόμενό του καθορίζεται από τη βούληση των μερών και όχι του δικαστηρίου.

27. Η ερήμην απόφαση, την οποία εκδίδει το δικαστήριο χωρίς προηγούμενης να εξετάσει

το ουσία βάσιμο των αγωγικών ισχυρισμών, έχει, αντιθέτως, τον χαρακτήρα αποφάσεως. Το γεγονός ότι, ως νομική συνέπεια της ερημοδικίας, το περιεχόμενο της αποφάσεως καθορίζεται από τα αγωγικά αιτήματα δεν προσδίδει στην ερήμην απόφαση τον χαρακτήρα απλής πρωτοκολλήσεως της βουλήσεως ενός των διαδίκων. Αντιθέτως, το περιεχόμενο της αποφάσεως εξαρτάται από τη βούληση του δικαστηρίου, διότι το δικαστήριο δεν ελέγχει μεν, επί συνδρομής των προϋποθέσεων ερήμην αποφάσεως, το νόμο βάσιμο της αγωγής, εξετάζοντας όμως κατά πόσο συντρέχουν οι προϋποθέσεις ερήμην αποφάσεως αποφασίζει μόνον αυτό κατά πόσον πρέπει, με τον τρόπο αυτόν, να γίνει δεκτή η αγωγική αξίωση.

28. Εξάλλου, από τη διατύπωση του άρθρου 25 της Σύμβασης προκύπτει ότι στον όρο απόφαση πρέπει να δίδεται ευρεία ερμηνεία. Και τούτο διότι ως απόφαση, κατά το άρθρο αυτό, νοείται «κάθε απόφαση εκδιδόμενη από δικαστήριο συμβαλλομένου κράτους, οποιαδήποτε και αν είναι η ονομασία της». Καθίσταται έτσι σαφές ότι το άρθρο 25 δεν θεωρεί κρίσιμη την τυπική μορφή της αποφάσεως, όπως την ονομασία ή τον τρόπο με τον οποίο αποκτά υπόσταση, αλλά αποκλειστικά και μόνον τις ουσιαστικές της συνέπειες. Και από συστηματική άποψη, είναι περισσότερο πειστικό να εξεταστεί η σημασία που έχει η έλλειψη ελέγχου του νόμου βασιμίου για το ζήτημα της αναγνωρίσεως και της εκτελέσεως της αποφάσεως, σύμφωνα με τη Σύμβαση, το πρώτον κατά τον έλεγχο της κατ' εξαίρεση αρνήσεως της αναγνωρίσεως σύμφωνα με το άρθρο 27.

8 — Βλ. Wautelet, P., στο Magnus, U. και Mankowski, P., *Brussels I Regulation*, Μόναχο, 2007, άρθρο 32, σημείο 8, με παραπομπή στον Cuniberti, G., *Commentaire sur la décision de la Cour de Cassation du 17 novembre 1999, Revue critique de droit international privé*, 1989 (2000), σ. 786, 788 επ. επί της αντιθέτου απόψεως, βλ. Layton, A. και Mercer, H. (General Editors), *European Civil Practice*, 2η έκδοση, Λονδίνο, 2004, τόμος 1, σημείο 25.005.

9 — Απόφαση της 2ας Ιουνίου 1994, C-414/92 (Συλλογή 1994, σ. I-2237).

10 — Προπαρατεθείσα απόφαση Solo Kleinmotoren (σκέψη 17).

29. Στο πλαίσιο αυτό, και η ερήμην απόφαση, η οποία εκδίδεται χωρίς να έχει προηγηθεί έρευνα του νόμου βασίμου, αποτελεί απόφαση υπό την έννοια του άρθρου 25 της Σύμβασης, εφόσον αναπτύσσει τις ίδιες ουσιαστικές συνέπειες που αναπτύσσει γενικώς κάθε απόφαση: αποτελεί τίτλο δυνάμενο να αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου και εκτελεστότητα.

30. Η επίδικη απόφαση πρέπει, συνεπώς, να θεωρηθεί ως απόφαση υπό την έννοια του άρθρου 25 της Σύμβασης των Βρυξελλών.

B — Δημόσια τάξη, άρθρο 27, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών

1. Ερμηνεία του άρθρου 27, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών

31. Το άρθρο 27, σημείο 1, της Σύμβασης ορίζει ότι η απόφαση δεν αναγνωρίζεται αν η αναγνώριση αντίκειται στη δημόσια τάξη του κράτους αναγνώρισεως.

32. Το Δικαστήριο έχει εκθέσει σε πολλές αποφάσεις τις αρχές της ερμηνείας της επιφυλάξεως της δημοσίας τάξεως του άρθρου 27, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών.

33. Στο πλαίσιο της ερμηνείας, το Δικαστήριο δέχεται ως αφετηρία την έννοια και τον σκοπό της Σύμβασης. Η Σύμβαση σκοπεύει στην προώθηση, στο μέτρο του δυνατού, της ελεύθερης κυκλοφορίας των δικαστικών αποφάσεων μέσω της θεσπίσεως απλής και ταχείας διαδικασίας περιαφής του εκτελεστηρίου τύπου¹¹. Το άρθρο 27 πρέπει, επομένως, ως εμπόδιο στην επίτευξη αυτού του θεμελιώδους σκοπού της Σύμβασης, να ερμηνεύεται στενά¹². Ειδικότερα, η ρήτρα της δημοσίας τάξεως του άρθρου 27, σημείο 1, της Σύμβασης πρέπει να εφαρμόζεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις¹³.

34. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, καίτοι τα συμβαλλόμενα κράτη παραμένουν, κατ' αρχήν, ελεύθερα να καθορίσουν, δυνάμει της επιφυλάξεως που περιλαμβάνεται στο άρθρο 27, σημείο 1, της Σύμβασης, σύμφωνα με τις εθνικές τους αντιλήψεις, τις απαιτήσεις της δημοσίας τάξεως τα όρια της έννοιας αυτής εμπίπτουν στην ερμηνεία της Σύμβασης¹⁴. Κατά συνέπεια, καίτοι δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να ορίσει το περιεχόμενο της δημοσίας τάξεως ενός συμβαλλόμενου κράτους, οφείλει πάντως να ελέγξει τα όρια εντός των οποίων το δικαστήριο ενός συμβαλλόμενου κράτους μπορεί να εφαρμόσει την έννοια αυτή για να μην αναγνωρίσει απόφαση δικαστηρίου άλλου συμβαλλόμενου κράτους¹⁵.

11 — Βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση Solo Kleinmotoren (σκέψη 20) της 29ης Απριλίου 1999, C-267/97, Coursier (Συλλογή 1999, σ. I-2543, σκέψη 25), και προπαρατεθείσα απόφαση Krombach (σκέψη 19).

12 — Βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις Solo Kleinmotoren (σκέψη 20), Krombach (σκέψη 21), και της 11ης Μαΐου 2000, C-38/98, Renault (Συλλογή 2000, σ. I-2973, σκέψη 26).

13 — Βλ. αποφάσεις της 4ης Φεβρουαρίου 1988, 145/86, Hoffmann (Συλλογή 1988, σ. 645, σκέψη 21), της 10ης Οκτωβρίου 1996, C-78/95, Hendrikman και Feyen (Συλλογή 1996, σ. 4943, σκέψη 23), Krombach (σκέψη 21), και Renault (σκέψη 26).

14 — Βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις Krombach (σκέψη 22) και Renault (σκέψη 27).

15 — Βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις Krombach (σκέψη 23) και Renault (σκέψη 28).

35. Ένα πρώτο όριο τίθεται από τα άρθρα 29 και 34, τρίτο εδάφιο, της Σύμβασης, τα οποία απαγορεύουν στο δικαστήριο του κράτους αναγνώρισεως να αρνηθεί την αναγνώριση ή την εκτέλεση της αποφάσεως αυτής για τον λόγο και μόνον ότι υφίσταται διαφορά μεταξύ του κανόνα δικαίου που εφάρμοσε το δικαστήριο του κράτους προελεύσεως και του κανόνα που θα είχε εφαρμόσει το δικαστήριο του κράτους αναγνώρισεως, εάν είχε επιληφθεί της διαφοράς. Ομοίως, το δικαστήριο του κράτους αναγνώρισεως δεν μπορεί να ελέγξει την ακρίβεια των νομικών ή πραγματικών εκτιμήσεων του δικαστηρίου του κράτους προελεύσεως.

36. Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, το Δικαστήριο οριοθέτησε την επίκληση της ρήτρας της δημοσίας τάξεως υπό την έννοια ότι η εφαρμογή της ρήτρας αυτής είναι δυνατή μόνο στην περίπτωση κατά την οποία η αναγνώριση ή η εκτέλεση της αποφάσεως θα προσέκρουε κατά τρόπο ανεπίτρεπτο στην έννομη τάξη του κράτους αναγνώρισεως, καθόσον θα παραβίαζε θεμελιώδη αρχή¹⁶.

37. Προκειμένου να τηρηθεί η απαγόρευση της επί της ουσίας αναθεωρήσεως της αλλοδαπής αποφάσεως, η προσβολή θα πρέπει να συνιστά κατάφωρη παραβίαση κανόνα δικαίου θεωρουμένου ως ουσιώδους στην έννομη τάξη του κράτους αναγνώρισεως ή

δικαιώματος αναγνωριζομένου ως θεμελιώδους στην εν λόγω έννομη τάξη¹⁷.

38. Από την απόφαση του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως *Krombach* συνάγεται, τέλος, ότι δεν υπάρχει, σε κάθε περίπτωση, υπέρβαση των ορίων, εντός των οποίων το δικαστήριο του κράτους αναγνώρισεως μπορεί να επικαλεστεί τη δημόσια τάξη (*ordre public*), όταν υφίσταται κατάφωρη προσβολή κοινοτικού θεμελιώδους δικαιώματος¹⁸.

39. Κατά πάγια νομολογία, τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των γενικών αρχών του δικαίου, την τήρηση των οποίων διασφαλίζει το Δικαστήριο. Προς τούτο, το Δικαστήριο εμπνέεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και από τα στοιχεία που παρέχουν οι διεθνείς πράξεις περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, για τις οποίες έχουν συνεργαστεί ή στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), που υπογράφηκε στη

16 — Βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις *Krombach* (σκέψη 37) και *Renault* (σκέψη 30).

17 — Βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις *Krombach* (σκέψη 37) και *Renault* (σκέψη 30). Η απαίτηση του κατάφωρου χαρακτήρα της παραβιάσεως βρήκε έκφραση στη διατύπωση του κανονισμού 44/2001, το άρθρο 34, παράγραφος 1, του οποίου προβλέπει ότι η απόφαση δεν αναγνωρίζεται «αν η αναγνώριση αντίκειται προφανώς στη δημόσια τάξη (*ordre public*) του κράτους αναγνώρισεως». Βλ. επίσης, σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 26 του κανονισμού (ΕΚ) 1346/2000 του Συμβουλίου, της 29ης Μαΐου 2000, περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας (ΕΕ L 160, σ. 1), απόφαση της 2ας Μαΐου 2006, C-341/04, *Eurofood IFSC* (Συλλογή 2006, σ. I-3813, σκέψη 63).

18 — Προπαρατεθείσες αποφάσεις *Krombach* (σκέψη 40) βλ. και προπαρατεθείσα απόφαση *Eurofood IFSC* (σκέψεις 65 επ.).

Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, ενέχει, συναφώς, ιδιαίτερη σημασία¹⁹.

40. Εφόσον, επομένως, τα θεμελιώδη δικαιώματα περιλαμβάνονται στις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου, τα δικαστήρια δικαιούνται να αρνηθούν να αναγνωρίσουν απόφαση της οποίας η έκδοση συνιστά κατάφωρη προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

41. Το δικαίωμα για δίκαιη δίκη, όπως απορρέει, μεταξύ άλλων, από το άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της ΕΣΔΑ και ενισχύεται από το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης²⁰, που διακηρύχθηκε στη Νίκαια στις 7 Δεκεμβρίου 2000, αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα το οποίο αποτελεί μέρος των γενικών αρχών του κοινοτικού δικαίου²¹.

19 — Βλ. αποφάσεις της 12ης Νοεμβρίου 1969, 29/69, Stauder (Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 147, σκέψη 7), της 6ης Μαρτίου 2001, C-274/99 P, Connolly κατά Επιτροπής (Συλλογή 2001, σ. I-1611, σκέψη 37), της 14ης Δεκεμβρίου 2006, C-283/05, ASML (Συλλογή 2006, σ. I-12041, σκέψη 26), της 26ης Ιουνίου 2007, C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone* κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. I-5305, σκέψη 29), και της 3ης Σεπτεμβρίου 2008, C-402/05 P, Kadı κατά Συμβουλίου (Συλλογή 2008, σ. I-6351, σκέψη 283).

20 — ΕΕ C 364, σ. 1. Περιλαμβάνεται, με αναπροσαρμογές, στη Διακήρυξη της 12ης Δεκεμβρίου 2007, ΕΕ C 303, σ. 1. Μολονότι ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεν παράγει ακόμη παρεμφερή προς το πρωτογενές δίκαιο δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα, εντούτοις παρέχει τουλάχιστον, ως πηγή διασαφήσεως του δικαίου, ορισμένα στοιχεία σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία διασφαλίζει η κοινοτική έννομη τάξη βλ., συναφώς, και απόφαση της 27ης Ιουνίου 2006, C-540/03, Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου, που καλείται «Οικογενειακή επανένωση» (Συλλογή 2006, σ. I-5769, σκέψη 38), και σημείο 108 των προτάσεων μου της 8ης Σεπτεμβρίου 2005 επί της υποθέσεως αυτής, περαιτέρω απόφαση της 13ης Μαρτίου 2007, C-432/05, Unibet (Συλλογή 2007, σ. I-2271, σκέψη 37), και προπαρατεθείσα απόφαση Kadı (σκέψη 335).

21 — Αποφάσεις της 17ης Δεκεμβρίου 1998, C-185/95 P, *Baustahl-gewerbe* κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-8417, σκέψεις 20 επ.), της 11ης Ιανουαρίου 2000, C-174/98 και C-189/98 P, Κάτω Χώρες και van der Wal κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-1, σκέψη 17), προπαρατεθείσες αποφάσεις Krombach (σκέψη 26) και *Ordre des barreaux francophones et germanophones* κ.λπ. (σκέψη 29), και απόφαση της 1ης Ιουλίου 2008, C-341/06 P, Chronopost κατά UFEEX κ.λπ. (Συλλογή 2008, σ. I-4777, σκέψη 44).

42. Ειδικώς όσον αφορά τη δικονομική δημόσια τάξη, το Δικαστήριο δέχθηκε, με την απόφαση Krombach, ότι η ρήτρα της δημοσίας τάξεως είναι δυνατό να εφαρμοσθεί στις εξαιρετικές περιπτώσεις κατά τις οποίες οι εγγυήσεις που προβλέπει η νομοθεσία του κράτους προελεύσεως και η ίδια η Σύμβαση δεν αρκούν για να προστατεύσουν τον εναγόμενο από την κατάφωρη προσβολή του δικαιώματός του υπερασπίσεως ενώπιον του δικαστηρίου του κράτους προελεύσεως, όπως το δικαίωμα αυτό αναγνωρίζεται από την ΕΣΔΑ²².

43. Δεν έχει ακόμη διευκρινιστεί οριστικώς αν τα δικαστήρια όχι μόνο δικαιούνται αλλά και υποχρεούνται να μην εκτελέσουν αλλοδαπή απόφαση η οποία προσβάλλει κατάφωρα τα κοινοτικά θεμελιώδη δικαιώματα²³. Υπέρ μιας τέτοιας υποχρέωσης συνηγορεί το γεγονός ότι τα εθνικά δικαστήρια, κατά πάγια νομολογία, δεσμεύονται από τα θεμελιώδη δικαιώματα, όταν επιλαμβάνονται καταστάσεως η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου²⁴.

44. Στο πλαίσιο της Σύμβασης των Βρυξελλών θα μπορούσε –αντίθετα προς

22 — Προπαρατεθείσα απόφαση Krombach (σκέψη 44) βλ., επίσης, προπαρατεθείσα απόφαση Eurofood IFSC, σε σχέση με τον κανονισμό περί των διαδικασιών αφεργγυότητας.

23 — Βλ., συναφώς, σημείο 108 των προτάσεων μου στην υπόθεση C-420/07, Αποστολίδης (εκκρεμείσα ενώπιον του Δικαστηρίου).

24 — Αποφάσεις της 25ης Νοεμβρίου 1986, 201/85 και 202/85, Klensch κ.λπ. (Συλλογή 1986, σ. 3477, σκέψεις 8 έως 10), της 13ης Ιουλίου 1989, 5/88, Wachauf (Συλλογή 1989, σ. 2609, σκέψη 19), της 18ης Ιουνίου 1991, C-260/89, EPT (Συλλογή 1991, σ. I-2925, σκέψεις 42 επ.), της 12ης Ιουνίου 2003, C-112/00, Schmidberger (Συλλογή 2003, σ. I-5659, σκέψη 75), και της 11ης Ιουλίου 2006, C-13/05, Chacón Navas (Συλλογή 2006, σ. I-6467, σκέψη 56). Βλ., υπό το πνεύμα αυτό, μεταξύ άλλων, Jayme, E., και Kohler, C., «Europäisches Kollisionsrecht 2000: Interlokales Privatrecht oder universelles Gemeinschaftsrecht?», *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrecht — IPRax*, 2000, σ. 454, 460.

ό,τι στο πλαίσιο του κανονισμού 44/2001— να τεθεί το πρόσθετο ερώτημα κατά πόσον πρόκειται για κοινοτικό δίκαιο υπό την έννοια της νομολογίας αυτής. Υπέρ αυτού συνηγορεί το γεγονός ότι η Σύμβαση έχει συναφθεί βάσει του άρθρου 220 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 293 ΕΚ).

2. Ενδιάμεσο συμπέρασμα

45. Συνάγεται, συνεπώς, το ακόλουθο ενδιάμεσο συμπέρασμα: το αιτούν δικαστήριο μπορεί, σε κάθε περίπτωση, να αρνηθεί, επικαλούμενο τη δημόσια τάξη, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεως, όταν κατά τη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου του κράτους προελεύσεως προσβλήθηκε κατάφωρα το θεμελιώδες δικαίωμα για δίκαιη δίκη.

3. Εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση

46. Στην υπόθεση Krombach το Δικαστήριο μπόρεσε το ίδιο να διαπιστώσει ότι η διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου του κράτους προελεύσεως συνιστούσε κατάφωρη προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος για δίκαιη δίκη²⁵. Η υπόθεση εκείνη αφορούσε την άσκηση πολιτικής αγωγής στο πλαίσιο ποινικής δίκης. Το δικαστήριο αρνήθηκε στον εναγόμενο το δικαίωμα υπερασπίσεώς του από δικηγόρο, διότι ο εναγόμενος δεν

συμμορφώθηκε προς την εντολή του δικαστηρίου για αυτοπρόσωπη εμφάνιση. Εάν όμως ο εναγόμενος είχε συμμορφωθεί προς την εντολή αυτοπρόσωπης εμφάνισης θα διέτρεχε τον κίνδυνο να συλληφθεί για αξιόποινη πράξη. Η κατάσταση στην υπόθεση Krombach παρουσιαζόταν σαφής και μονοσήμαντη, τόσο από πραγματικής όσο και από νομικής απόψεως. Ουδέποτε έλαβε χώρα ακρόαση του εναγομένου, δεν του δόθηκε καμία δυνατότητα άμυνας και δεν είχε στη διάθεσή του κανένα ένδικο μέσο.

47. Στην προκειμένη υπόθεση, η διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου του κράτους προελεύσεως χαρακτηρίζεται, αντιθέτως, από ιδιαίτερη πολυπλοκότητα. Στα διάφορα στάδια της διαδικασίας έλαβε επανειλημμένως χώρα ακρόαση του εναγομένου, ο οποίος είχε, όπως φαίνεται, στη διάθεσή του διάφορα ένδικα βοηθήματα. Επιπλέον, τα διάφορα μέτρα προσωρινής έννομης προστασίας (freezing order, disclosure orders, unless orders) φαινόταν να συνδέονται στενά με τη διαδικασία της κύριας δίκης και, συνεπώς, με την εκδοθείσα ερήμην απόφαση (default judgment). Σκοπούσαν έτσι, κατ' ουσίαν, στο να καταστήσουν δυνατή την εκτέλεση της αποφάσεως σε περίπτωση νίκης του ενάγοντος. Θα ήταν, συνεπώς, ελλιπές ο έλεγχος της δημοσίας τάξεως να εστιάσει μεμονωμένα στην ερήμην απόφαση, χωρίς να συμπεριλάβει τα προηγούμενα διαδικαστικά βήματα. Αντιθέτως, η διαδικασία πρέπει να θεωρηθεί ως σύνολο²⁶ και το ζήτημα να κριθεί βάσει του συνόλου των περιστάσεων²⁷.

25 — Προπαρατεθείσα απόφαση Krombach (σκέψη 40).

26 — Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων εστιάζει, κατά τον έλεγχο του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, στη διαδικασία ως σύνολο, βλ., ενδεικτικώς, ΕΔΔΑ, απόφαση της 18ης Μαρτίου 1997, Mantovanelli κατά Γαλλίας, *Recueil des arrêts et décisions* 1997-II, § 34.

27 — Προπαρατεθείσα απόφαση Eurofood IFSC (σκέψη 68).

48. Στην αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δεν περιγράφονται όμως επαρκώς καθοριστικές λεπτομέρειες της διαδικασίας ενώπιον του δικαστηρίου του κράτους προελεύσεως. Έτσι, π.χ., δεν διευκρινίζονται πλήρως το αντικείμενο και η έκταση των γενομένων ακροάσεων. Δεν καθίσταται, ιδίως, σαφές κατά πόσον έλαβε χώρα ακρόαση του M. Gambazzi και όσον αφορά την αξίωση της κύριας δίκης. Επίσης, δεν εκτίθεται κατά πόσον ελέγχθηκε δικαστικώς, πριν την έκδοση του freezing order, το νόμο βάσιμο της αξιώσεως της κύριας δίκης και κατά πόσον ο έλεγχος αυτός επαναλήφθηκε στα επόμενα διαδικαστικά στάδια, ιδίως πριν την έκδοση της αποφάσεως επί της κύριας δίκης. Εναπόκειται, επομένως, στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει τα πραγματικά περιστατικά και να αποφανθεί οριστικά κατά πόσον υφίσταται κατάφωρη προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος για δίκαιη δίκη.

49. Το Δικαστήριο μπορεί όμως να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο ορισμένες αρχές και κριτήρια που αυτό θα πρέπει να λάβει υπόψη κατά τον έλεγχο στον οποίο θα προβεί. Πριν προχωρήσω στο ζήτημα αυτό, πρέπει να εξετάσω μια ακόμη ένσταση των διαδίκων της κύριας δίκης.

α) Η λυσιστέλεια της σχετικής με τη Σύμβαση του Λουγκάνο νομολογίας

50. Οι διάδικοι της κύριας δίκης αναφέρθηκαν, κατά τη διαδικασία ενώπιον του

Δικαστηρίου, σε μια απόφαση του Ελβετικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου²⁸. Η απόφαση αυτή είχε ως αντικείμενο το ζήτημα της αναγνώρισεως και εκτελέσεως της ίδιας αγγλικής αποφάσεως στην Ελβετία.

51. Ο M. Gambazzi επισήμανε, κατά την έγγραφη διαδικασία, ότι το Δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη ότι, με την απόφαση αυτή, η αγγλική απόφαση θεωρήθηκε ως αντίθετη προς τη δημόσια τάξη, υπό την έννοια του άρθρου 27, σημείο 1, της Σύμβασης για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις που έγινε στο Λουγκάνο στις 16 Σεπτεμβρίου 1988²⁹.

52. Οι Daimler Chrysler και CIBS επικαλέστηκαν την ίδια απόφαση και υποστήριξαν ότι το Δικαστήριο και το αιτούν δικαστήριο δεσμεύονται από το γεγονός ότι το Ελβετικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο δεν θεώρησε την αγγλική απόφαση αντίθετη προς τη δημόσια τάξη λόγω του αποκλεισμού του εναγομένου από τη δίκη.

53. Η Σύμβαση του Λουγκάνο θεσπίζει μια ρύθμιση που ομοιάζει, πλην ορισμένων εξαιρέσεων, με εκείνη που θέσπισε η Σύμβαση

28 — Απόφαση του Ελβετικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 2004 επί της υποθέσεως 4P.82/2004, X. και Y. κατά A., που δημοσιεύτηκε στην ιταλική γλώσσα στην ιστοσελίδα του Ελβετικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.bger.ch/index/jurisdiction/jurisdiction-inherit-template/jurisdiction-recht/jurisdiction-recht-urteile2000.htm>, της οποίας η τελευταία επίσκεψη έλαβε χώρα στις 5 Νοεμβρίου 2008.

29 — ΕΕ L 319, σ. 9 (στο εξής: Σύμβαση του Λουγκάνο).

των Βρυξελλών³⁰. Το άρθρο 27, σημείο 1, της Σύμβασης του Λουγκάνο περιέχει μια επιφύλαξη περί δημοσίας τάξεως με πανομοιότυπη διατύπωση προς το άρθρο 27, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών.

54. Με την αναφερθείσα απόφαση το Ελβετικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο κατέληξε, βέβαια, ότι η αναγνώριση και εκτέλεση της αγγλικής αποφάσεως πρέπει να θεωρηθεί ότι αντίκειται στη δημόσια τάξη. Στήριξε όμως την κρίση του αυτή σε διαφορετικό λόγο από αυτόν που αφορά το ερώτημα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο στο Δικαστήριο. Όσον αφορά τον αποκλεισμό του M. Gambazzi από την αγγλική δίκη (debarment), το Ελβετικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο αναφέρει ότι τούτο δεν αντίκειται στην ελβετική δημόσια τάξη. Διακρίνει όμως, κατ' αποτέλεσμα, προσβολή της δημοσίας τάξεως σε μια άλλη πλευρά της διαδικασίας, που προηγήθηκε του αποκλεισμού από τη δίκη. Αφού ο M. Gambazzi άλλαξε δικηγόρους, οι προηγούμενοι δικηγόροι του τού αρνήθηκαν την πρόσβαση στη δικογραφία μέχρι την καταβολή της δικηγορικής αμοιβής και στη συνέχεια και το αγγλικό δικαστήριο δεν του παρέσχε πρόσβαση στη δικογραφία για να μη θίξει το δικαίωμα επισχέσεως των δικηγόρων.

55. Ανακύπτει το ερώτημα ως προς ποια στοιχεία και σε ποιο βαθμό η απόφαση του Ελβετικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου μπορεί να παρουσιάζει λυσιτέλεια για την υπό κρίση αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως. Το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο για την ερμηνεία της Σύμβασης του Λουγκάνο³¹. Εντούτοις, το υπ' αριθ. 2 πρωτόκολλο για την ομοιόμορφη ερμηνεία της

Σύμβασης του Λουγκάνο προβλέπει μηχανισμό ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με τις δικαστικές αποφάσεις που εκδίδονται κατ' εφαρμογήν της Σύμβασης αυτής, τα δε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα κράτη μη μέλη έχουν υπογράψει δηλώσεις με σκοπό τη διασφάλιση κατά το δυνατόν της ομοιόμορφης ερμηνείας της Σύμβασης αυτής και των αντίστοιχων διατάξεων της Σύμβασης των Βρυξελλών³².

56. Σε μια από τις δηλώσεις αυτές, οι εκπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δήλωσαν ότι «θεωρούν σκόπιμο να λαμβάνει το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προσηκόντως υπόψη του, κατά την ερμηνεία της Σύμβασης των Βρυξελλών, τις αρχές που περιλαμβάνονται στη νομολογία που απορρέει από τη Σύμβαση του Λουγκάνο»³³.

57. Από τη δήλωση όμως αυτή δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να συναχθεί ότι υφίσταται τυπική δέσμευση του Δικαστηρίου από μεμονωμένες αποφάσεις που αφορούν τη Σύμβαση του Λουγκάνο. Τέλος, η διατύπωση της δηλώσεως αναφέρει μόνον ότι το Δικαστήριο λαμβάνει «προσηκόντως υπόψη του» τις «αρχές» που περιλαμβάνονται στη νομολογία. Επομένως, στο πλαίσιο της επιφυλάξεως περί δημοσίας τάξεως, αυτό σημαίνει ότι το Δικαστήριο γνωρίζει και λαμβάνει υπόψη προσηκόντως τις αρχές που διέπουν τον καθορισμό και την οριοθέτηση της εθνικής

32 — Προπαρατεθείσα γνωμοδότηση 1/03 (σκέψη 19).

33 — Στη Σύμβαση επισυνάπτεται μια περαιτέρω δήλωση, η οποία προβλέπει συμμετρική υποχρέωση των δικαστηρίων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών.

30 — Γνωμοδότηση 1/03 της 7ης Φεβρουαρίου 2006 (Συλλογή 2006, σ. I-1145, σκέψη 18).

31 — Προπαρατεθείσα γνωμοδότηση 1/03 (σκέψη 19).

δημοσίας τάξεως. Πολλά από τα προαναφερθέντα κριτήρια, που πρέπει να ληφθούν υπόψη για να διαπιστωθεί η αντίθεση στη δημόσια τάξη, συναντώνται στην απόφαση του Ελβετικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου.

58. Εντούτοις, το Δικαστήριο και το αιτούν δικαστήριο δεν είναι δυνατό να δεσμεύονται από τη συγκεκριμένη εκτίμηση στην οποία προέβη άλλο δικαστήριο συμβαλλόμενου κράτους της Σύμβασης του Λουγκάνο σχετικά με την αντίθεση προς τη δημόσια τάξη. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι η δημόσια τάξη του άρθρου 27, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών είναι, όπως έχει τονίσει το Δικαστήριο, η εκάστοτε *εθνική* δημόσια τάξη. Αυτή πρέπει, όπως ορθά τονίζει η Ιταλική Κυβέρνηση, να εκτιμάται κατά τρόπο αυτόνομο από κάθε εθνικό δικαστήριο. Πρέπει, συνεπώς, να λαμβάνονται υπόψη μόνον οι γενικές αρχές που αναπτύσσουν τα δικαστήρια των συμβαλλόμενων κρατών κατά την ερμηνεία της δημοσίας τάξεως στο πλαίσιο της Σύμβασης του Λουγκάνο, και όχι οι μεμονωμένοι χαρακτηρισμοί συγκεκριμένης πραγματικής καταστάσεως ως σύμφωνης ή αντίθετης προς τη δημόσια τάξη.

β) Το θεμελιώδες δικαίωμα για δίκαιη δίκη

59. Το θεμελιώδες δικαίωμα για δίκαιη δίκη απαιτεί να έχει ο ενδιαφερόμενος τη δυνατότητα να υπερασπίσει αποτελεσματικά την έννομη θέση του³⁴. Το δικαίωμα ακροάσεως κατέχει εξέχουσα θέση στην οργάνωση και

διεξαγωγή μιας δίκαιης δίκης³⁵. Περιλαμβάνει το δικαίωμα να διατυπώσει κανείς με επάρκεια τη γνώμη του εφ' όλων των σημαντικών πραγματικών γεγονότων και νομικών ζητημάτων και να προσκομίσει αποδείξεις.

60. Εντούτοις, δεν πρέπει να χαρακτηρίζεται αναγκαστικά ως προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος για δίκαιη δίκη κάθε περιορισμός του δικαιώματος ακροάσεως. Όπως έχει κρίνει, σε διαφορετικό πλαίσιο, το Δικαστήριο, τα δικονομικά δικαιώματα μπορούν να περιλαμβάνουν περιορισμούς, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί ανταποκρίνονται πράγματι σε σκοπούς γενικού συμφέροντος και δεν αποτελούν, ενόψει του επιδιωκόμενου σκοπού, υπέρμετρη επέμβαση που θα προσέβαλε την ίδια την ουσία των δικαιωμάτων³⁶.

61. Με την απόφασή του επί της υποθέσεως Eurofood, το Δικαστήριο έκρινε, σε σχέση με τη λήψη μέτρων επείγοντος χαρακτήρα, ότι, καίτοι οι συγκεκριμένοι τρόποι ασκήσεως του δικαιώματος ακροάσεως ποικίλλουν ενδεχομένως ανάλογα με το κατά πόσον επείγουσα είναι η απόφαση, οποιοσδήποτε περιορισμός ασκήσεως του πρέπει να δικαιολογείται δεόντως και να περιβάλλεται δικονομικές εγγυήσεις διασφαλίζουσες στα εμπλεκόμενα σε παρόμοια διαδικασία πρόσωπα αποτελεσματική δυνατότητα αμφισβήτησεως των θεσπισθέντων στα πλαίσια του επείγοντος μέτρων³⁷.

34 — Βλ. προπαρατεθείσα απόφαση ASML (σκέψη 26), και απόφαση της 8ης Μαΐου 2008, C-14/07, Weiss und Partner (Συλλογή 2008, σ. I-3367, σκέψη 47).

35 — Προπαρατεθείσα απόφαση Eurofood IFSC (σκέψη 66).

36 — Απόφαση της 15ης Ιουνίου 2006, C-28/05, Dokter κ.λπ. (Συλλογή 2006, σ. I-5431, σκέψη 75).

37 — Προπαρατεθείσα απόφαση Eurofood IFSC (σκέψη 66).

62. Το θεμελιώδες δικαίωμα για δίκαιη δίκη μπορεί να περιοριστεί ιδίως από τη σημαντική ανάγκη για ορθή λειτουργία της δικαστικής οργάνωσης και αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης.

63. Έτσι, οι έννομες τάξεις όλων των κρατών μελών προβλέπουν κυρώσεις για την παράβαση εντολών του δικαστηρίου στο πλαίσιο της πολιτικής δίκης. Αυτό επισημαίνουν, ορθώς, όλα τα κράτη μέλη που μετέχουν στη διαδικασία. Στο πλαίσιο αυτό, π.χ., η μη τήρηση των προθεσμών που όρισε το δικαστήριο μπορεί να έχει ως συνέπεια το να μη λάβει υπόψη του καθυστερημένα προβληθέντα ισχυρισμό, η έλλειψη αντιδράσεως σε μια αγωγή ή η μη εμφάνιση σε μια συνεδρίαση μπορεί να έχει ως συνέπεια την έκδοση ερήμην αποφάσεως ή, τέλος, η παράλειψη προσκομίσεως αιτηθέντων εγγράφων μπορεί να εκτιμηθεί σε βάρος του μη προσκομισάντος αυτά στο πλαίσιο της αξιολογήσεως των αποδείξεων.

64. Εκτός αυτού, επισημάνθηκε ήδη ότι το γεγονός και μόνον ότι η κύρωση που εφαρμόσε το δικαστήριο του κράτους προελεύσεως είναι, υπό τη συγκεκριμένη μορφή, άγνωστη στο εθνικό δικονομικό δίκαιο δεν αρκεί για να γίνει δεκτό ότι υφίσταται προσβολή της δημοσίας τάξεως³⁸.

65. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά, αντιθέτως, το ζήτημα κατά πόσον η προκείμενη κύρωση της

επιβληθείσας ερημοδικίας είναι σύμφωνη, κατ'αποτέλεσμα, προς την αρχή της αναλογικότητας ή κατά πόσον ή βαρύτητα της προκειμένης κυρώσεως, ακόμη και αν ληφθούν πλήρως υπόψη όλες οι ιδιαιτερότητες της διαδικασίας στο σύνολό της, παρίσταται, σε σύγκριση με την τιμωρούμενη μη συμμόρφωση προς τις εντολές του δικαστηρίου, προφανώς δυσανάλογη³⁹.

66. Στο πλαίσιο του ελέγχου της αναλογίας μεταξύ του επιδιωκόμενου με την κύρωση σκοπού της εξασφαλίσεως της αποτελεσματικότητας της διαδικασίας και των μέσων κυρώσεως που χρησιμοποιήθηκαν, θα παίξουν ιδιαίτερο ρόλο το αντικείμενο και η διαδικασία εκδόσεως της εντολής, η παράβαση της οποίας τιμωρείται, η βαρύτητα της κυρώσεως σε σχέση με τη σημασία της παραβάσεως της εντολής και οι διαθέσιμες δυνατότητες δικαστικής προστασίας..

67. Ο πλήρης αποκλεισμός από τη δίκη θα έπρεπε να αποτελεί τη βαρύτερη κύρωση της μη συμμορφώσεως προς εντολή του δικαστηρίου και, κατά συνέπεια, τον βαρύτερο νοητό περιορισμό των δικαιωμάτων άμυνας του εναγομένου. Ο περιορισμός αυτός θα πρέπει, συνεπώς, να ανταποκρίνεται σε πολύ υψηλές απαιτήσεις για να μπορεί να θεωρηθεί δικαιολογημένος.

38 — Βλ. σημείο 35 των παρούσων προτάσεων.

39 — Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ελέγχει τη συμφωνία προς την αρχή της αναλογικότητας, όταν αποφαινεται σχετικά με περιορισμούς του δικαιώματος ακροάσεως. Ερευνά κατά πόσο θίγεται η ουσία του δικαιώματος, κατά πόσον ο περιορισμός εξυπηρετεί νόμιμο σκοπό και είναι σύμφωνος προς την αρχή της αναλογικότητας, βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 1998, Pérez de Rada Cavanilles κατά Ισπανίας, *Recueil des arrêts et décisions* 1998-VIII, § 44.

68. Πρέπει, κατ' αρχάς, να ληφθούν υπόψη το περιεχόμενο και ο χαρακτήρας της εντολής του δικαστηρίου, η παράβαση της οποίας τιμωρήθηκε στην προκειμένη περίπτωση με τον αποκλεισμό από τη δίκη. Τι απαιτήθηκε από τον εναγόμενο με την εντολή του δικαστηρίου; Ελήφθησαν μέτρα ώστε να ληφθούν υπόψη ενδεχόμενα πραγματικά ή νομικά εμπόδια για τη συμμόρφωση προς την εντολή; Ο M. Gambazzi επικαλείται, συναφώς, ότι ο κύριος λόγος για τον οποίο δεν συμμορφώθηκε προς τα disclosure orders ήταν ότι, διαφορετικά, θα παραβίαζε το επαγγελματικό απόρρητο που τον δέσμευε ως δικηγόρο, τελώντας, με τον τρόπο αυτόν, αξιόποινη πράξη. Υποστηρίζει ότι το αγγλικό δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη αυτό τον δικαιολογητικό λόγο της μη προσκομίσεως των εγγράφων. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου επισημαίνει, αντιθέτως, ότι το αγγλικό δικαστήριο εξέτασε λεπτομερώς τους δικαιολογητικούς λόγους που προέβαλε ο M. Gambazzi και ότι τα έγγραφα, με τα οποία ο εναγόμενος θα επιβάρυνε τον εαυτό του σε σχέση με την τέλεση αξιοποιώνων πράξεων, εξαιρέθηκαν από την υποχρέωση προσκομίσεως στο δικαστήριο.

69. Άλλα σημαντικά στοιχεία είναι το κατά πόσον έλαβε χώρα ακρόαση του εναγομένου πριν την έκδοση των εντολών του δικαστηρίου και ποιες δυνατότητες άμυνας και δικαστικής προστασίας κατά των εντολών αυτών υφίσταντο.

70. Πέραν αυτών, πρέπει να ληφθούν υπόψη ιδίως το περιεχόμενο και ο χαρακτήρας του αποκλεισμού από τη δίκη (debarment), καθώς και της ερήμην αποφάσεως. Ελήφθη υπόψη κατά τον αποκλεισμό το κατά πόσον η μη συμμόρφωση προς τις εντολές του δικαστηρίου ήταν υπαίτια; Δεν ελήφθη υπόψη

κανένας αμυντικός ισχυρισμός σχετικά με την αξίωση της κύριας δίκης ή είχε ο εναγόμενος τη δυνατότητα, σε προηγούμενο στάδιο της διαδικασίας, να προβάλλει ισχυρισμούς ως προς το αντικείμενο της κύριας δίκης και οι ισχυρισμοί αυτοί ελήφθησαν υπόψη; Είχε ο εναγόμενος τη δυνατότητα να εκφράσει την άποψή του τουλάχιστον ως προς το ύψος της αξιώσεως; Έλαβε χώρα, πριν την έκδοση της ερήμην αποφάσεως ή τουλάχιστον σε προηγούμενο στάδιο της διαδικασίας (πριν την έκδοση του freezing order), έλεγχος του νόμου βασιμίου; Ήταν ο εναγόμενος ενήμερος για την επαπειλούμενη κύρωση;

71. Όπως ορθώς υποστηρίζει η Επιτροπή, είναι, πέραν αυτών, ιδιαίτερα κρίσιμες οι δυνατότητες δικαστικής προστασίας που διέθετε ο M. Gambazzi για να προβάλλει, στο κράτος εκδόσεως της αποφάσεως, την αιτίαση περί προσβολής του δικαιώματός του ακροάσεως. Το Δικαστήριο, με την απόφαση Eurofood⁴⁰, εξήρε τη σημασία των δυνατοτήτων δικαστικής προστασίας για τη δικαιολόγηση των περιορισμών του δικαιώματος ακροάσεως. Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει κατά πόσον υφίσταντο ένδικα βοηθήματα κατά του αποκλεισμού από τη διαδικασία και κατά της αποφάσεως που εκδόθηκε μετά τον αποκλεισμό αυτόν.

72. Παρέλκει η εξέταση του ζητήματος κατά πόσον μπορεί να γίνει λόγος για προσβολή της δημοσίας τάξεως μόνον εφόσον έχουν εξαντληθεί, χωρίς επιτυχία, στο κράτος εκδόσεως της αποφάσεως όλα τα ένδικα μέσα που τίθενται στη διάθεση του ενδιαφερομένου

40 — Απόφαση Eurofood IFSC (σκέψη 66).

διαδίκου και θα μπορούσαν να θεραπεύσουν την προβαλλόμενη προσβολή. Και τούτο διότι, σε κάθε περίπτωση, η μη άσκηση ενδίκου μέσου καταδικασμένου σε αποτυχία δεν εμποδίζει να γίνει δεκτή η ύπαρξη προσβολής της δημοσίας τάξεως. Αυτό ισχύει ιδίως στην περίπτωση που η προβαλλόμενη προσβολή της δημοσίας τάξεως έχει τις ρίζες της σε συγκεκριμένες δικονομικές διατάξεις του κράτους εκδόσεως της αποφάσεως, οι οποίες θα εξακολουθούσαν να αποτελούν βάση της αποφάσεως και σε επόμενους βαθμούς δικαιοδοσίας.

73. Εφόσον το αιτούν δικαστήριο σχηματίσει, έπειτα από εξαντλητικό έλεγχο που περιλαμβάνει ιδίως και τα προαναφερθέντα ζητήματα, την εικόνα μιας προδήλως δυσανάλογης κύρωσης, θα πρέπει να δεχθεί ότι υφίσταται κατάφωρη προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος για δίκαιη δίκη και, συνεπώς, να αρνηθεί την αναγνώριση και εκτέλεση της αποφάσεως του κράτους προελεύσεως.

74. Ο M. Gambazzi, με τις παρατηρήσεις που υπέβαλε στο πλαίσιο της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, επισήμανε, πέραν αυτών, ότι το ιταλικό δικαστήριο θα έπρεπε να κάνει χρήση της επιφυλάξεως της δημοσίας τάξεως και για ένα δεύτερο λόγο. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον του αγγλικού δικαστηρίου, στερήθηκε την πρόσβαση στη δικογραφία. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας άλλαξε πληρεξούσιο δικηγόρο. Κατόπιν αυτού, ο προηγούμενος δικηγόρος τού απαγόρευσε την πρόσβαση στα έγγραφα της διαδικασίας που κατείχε, επικαλούμενος δικαίωμα επισχέσεως λόγω οφειλόμενων δικηγορικών αμοιβών. Ακολούθως, το δικαστήριο του απαγόρευσε επίσης την πρόσβαση στη δικο-

γραφία, με την αιτιολογία ότι, διαφορετικά, θα κατεστρατηγείτο το δικαίωμα επισχέσεως του δικηγόρου. Αυτό αποτελεί, κατά την άποψη του M. Gambazzi, επίσης λόγο που καθιστά αντίθετη προς τη δημόσια τάξη την αναγνώριση και εκτέλεση της αγγλικής αποφάσεως που εκδόθηκε στη συνέχεια επί της κύριας δίκης.

75. Ως προς το ζήτημα αυτό πρέπει, κατ' αρχάς, να επισημανθεί ότι το αιτούν δικαστήριο δεν υπέβαλε σχετικό ερώτημα στο Δικαστήριο. Ο M. Gambazzi θεωρεί ότι, παρ' όλ' αυτά, το Δικαστήριο θα πρέπει να λάβει θέση και επί του ζητήματος αυτού. Το Δικαστήριο όμως δεσμεύεται, κατ' αρχήν, από το αντικείμενο της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, το οποίο καθόρισε το αιτούν δικαστήριο με τη διάταξη περί παραπομπής. Οι διάδικοι κανονικά δεν δικαιούνται να υποβάλουν πρόσθετα ερωτήματα στο Δικαστήριο⁴¹.

76. Εάν, παρ' όλ' αυτά, το Δικαστήριο θελήσει να εξετάσει το ζήτημα αυτό, αρκεί να παραπέμψει στα όσα αναφέρθηκαν σχετικά με το προδικαστικό ερώτημα. Και αυτό το στοιχείο επιτρέπει στο αιτούν δικαστήριο να αρνηθεί την αναγνώριση, εφόσον συνιστά κατάφωρη παραβίαση κανόνα δικαίου θεωρουμένου ως ουσιώδους στην έννομη τάξη του κράτους αναγνωρίσεως ή δικαιώ-

41 — Αποφάσεις της 9ης Δεκεμβρίου 1965, 44/65, Singer (Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 201), της 17ης Σεπτεμβρίου 1998, C-412/96, Kainuun Liikenne και Pohjolan Liikenne (Συλλογή 1998, σ. I-5141, σκέψη 23), της 12ης Αυγούστου 2008, C-296/08 PPU, Santesteban Goicoechea (Συλλογή 2008, σ. I-6307, σκέψη 46), και της 9ης Οκτωβρίου 2008, C-404/07, Katz (Συλλογή 2008, σ. I-7607, σκέψη 37).

ματος αναγνωριζομένου ως θεμελιώδους στην εν λόγω έννομη τάξη. Η άρνηση αναγνωρίσεως αλλοδαπής αποφάσεως είναι, συνεπώς, σε κάθε περίπτωση σύμφωνη προς

το άρθρο 27, σημείο 1, της Σύμβασης των Βρυξελλών, εφόσον η άρνηση της προσβάσεως στη δικογραφία συνιστά κατάφωρη προσβολή του δικαιώματος για δίκαιη δίκη.

V — Πρόταση

77. Σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στα ερωτήματα του ιταλικού Corte d'appello di Milano:

Το άρθρο 27, σημείο 1, της Σύμβασης της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, όπως τροποποιήθηκε με τη Σύμβαση της 9ης Οκτωβρίου 1978, για την προσχώρηση του Βασιλείου της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, με τη Σύμβαση της 25ης Οκτωβρίου 1982, για την προσχώρηση της Ελληνικής Δημοκρατίας, με τη Σύμβαση της 26ης Μαΐου 1989, για την προσχώρηση του Βασιλείου της Ισπανίας και της Πορτογαλικής Δημοκρατίας, καθώς και με τη Σύμβαση της 29ης Νοεμβρίου 1996, για την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας και του Βασιλείου της Σουηδίας, έχει την έννοια ότι το δικαστήριο του κράτους αναγνωρίσεως μπορεί να αρνηθεί να αναγνωρίσει απόφαση που εκδόθηκε σε άλλο κράτος μέλος κατά κατάφωρη προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος για δίκαιη δίκη.